

باسمه تعالی

حقوق و جایگاه حیوانات در اسلام

عبادت خدا توسط حیوانات
خواسته حیوانات از خداوند
پاداش خوش رفتاری با حیوانات
منع لعن و توهین به حیوانات
شکایت حیوانات به خداوند
عذاب بدرفتاری با حیوانات
فایده شپش

گردآورنده: دکتر محمد حسن قدیری ایبانه

حقوق و جایگاه حیوانات در اسلام

گردآورنده: دکتر محمد حسن قدیری ایبانه

www.ghadiri.ir

در دین اسلام جان هر جاندار مادامی که عامل ضرر بر انسان ها نباشد، محترم است و این احترام منشأ وضع قوانین حقوقی در باره حیوانات گشته است. برخی از این حقوق عبارتند از:

- هر جاندار که در اختیار کسی قرار بگیرد، بایستی وسایل زندگی آن جاندار را تأمین نماید. مواد ضروری معیشت شامل دارو و دیگر وسایل ادامه حیات نیز می‌باشد.
- مقصود از وسایل زندگی، اعم از خوراک و پوشاک و آشامیدنی و مسکن و دارو و... است.
- اگر حیوان بتواند در مراتع و دیگر جایگاه‌های قابل تغذیه، زندگی خود را تأمین نماید، مالک حیوان می‌تواند آن را برای چریدن و آشامیدن رها کند و اگر حیوان نتواند از آن جایگاه‌ها زندگی خود را تأمین نماید، واجب است مالک، وسایل معیشت حیوان را آماده کند. هم چنین اگر حیوان نتواند به حد کافی تغذیه خود را اداره کند، واجب است مالک بقیه تغذیه او را به حد کفایت تأمین نماید.
- اگر صاحب حیوان از انجام وظایف فوق خودداری کرد؛ حاکم [شرع]، نخست او را ارشاد می‌کند و او را به اداره زندگی حیوان مجبور می‌سازد.
- اگر صاحب حیوان از اطاعت حاکم تمرد نماید، باید حاکم راه‌های دیگری انتخاب کند که حیوان را از فشار زندگی نجات بدهد.
- در صورت امتناع صاحب حیوان، حاکم می‌تواند [مقداری] از سایر اموال صاحب حیوان [را] فروخته و معیشت آن [حیوان] را تأمین نماید. و اگر تأمین زندگی حیوان با اجاره دادن آن امکان پذیر باشد، حاکم می‌تواند آن را به اجاره بدهد.

- اگر مواد [و غذای مورد نیاز برای] معیشت حیوان در نزد صاحب حیوان وجود نداشته باشد و شخص دیگری آن مواد را داشته باشد واجب است که صاحب حیوان آن مواد را بخرد.
- نباید بین مادر و فرزند حیوان جدایی انداخت^۱
- اگر جاندار، بچه شیر خوار داشته باشد؛ باید به اندازه کفایت تغذیه بچه، شیر در پستان مادر نگهداری شود. لذا اگر شیر مادر فقط به اندازه احتیاج تغذیه بچه اش بوده باشد، دوشیدن شیر مادر حرام است.
- نباید شیر را تا آخرش دوشید، زیرا حیوان اذیت می شود.
- اگر دوشیدن شیر برای حیوان ضرر داشته باشد، مانند این که حیوان نتواند از تغذیه کافی اشباع شود، حرام است.
- سزاوار است که کسی که شیر را می دوشد ناخن های انگشتانش را بگیرد تا حیوان اذیت نشود.
- بایستی مقداری از عسل در کندوی عسل بماند، تا زنبوران گرسنه نمانند.
- هر گونه آزار حیوان ممنوع است، مانند گذاشتن بار سنگین بر پشتش، و اجبار حیوان به حرکت سریع که موجب اذیت حیوان بوده باشد و زدن حیوان بیش از اندازه احتیاج.
- دشنام و لعنت به حیوان و زدن به صورت آن، ممنوع است. (امام علی علیه السلام فرموده است: خدا لعنت کننده کسی است که حیوان را لعنت می کند.)
- شکار حیوانات برای تفریح و بدون احتیاج حرام است، به همین جهت سفر کسی که برای تفریح به شکار می رود، سفرش معصیت است و باید نماز را تمام بخواند.
- وادار کردن حیوانات به جنگ با یکدیگر مکروه است. و در صورت اضرار می توان گفت حرام است.
- شکار جوجه پرندگان در آشیانه مادامی که به پرواز در نیامده است، حرام است، زیرا جوجه در آشیانه در پناه خدا است.
- به جان یکدیگر انداختن و ایجاد جنگ و درگیری میان حیوانات برای سرگرمی ممنوع است.^۲
- سیلی زدن به حیوانات ممنوع است..
- داغ کردن حیوانات ممنوع است.

^۱ شهیدی، ۱۳۷۴، ص ۲۸۶.

^۲ تفسیر کاشف در ذیل آیه ۳ سوره انعام

■ حیوان، شش حق به گردن صاحب خود دارد: هر گاه از آن پیاده شد، علفش دهد. هر گاه از آبی گذشت، آن را آب دهد. بی دلیل آن را نزند. بیشتر از قدرتش آن را بار نکند. بیشتر از توانش، آن را راه نبرد و مدت زیادی، روی آن درنگ نکند.

۳.

و اما ماموران دولتی که تصدی حیوانات را بر عهده می گیرند موظفند:

- میان حیوان و بچه آن جدایی نیاندازد.
- آن قدر بر پشت حیوان سوار نشود که حیوان به مشقت بیفتد؛ لذا باید برای سوار شدن از همه آن حیوانات، با عدالت بهره برداری کند. ملاک این ماده شامل بار نیز می شود،
- نباید آن قدر بار سنگین بر پشت حیوان حمل کند که حیوان به زحمت بیفتد و باید بار را با دیگر حیوانات تعدیل نماید.
- اگر حیوانی خسته و درمانده باشد، باید برای آن حیوان آسایش بدهد.
- در هر چند ساعت مناسب، آنها را برای استراحت رها کند.^۴

عبادت خدا توسط حیوانات

مطابق با دیدگاه اسلام حیوانات نیز خدا را عبادت می کنند.

- پیامبر (ص): به صورت حیوانات نزنید؛ زیرا آنها حمد و تسبیح خدا می گویند.^۵
- پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم: چارپایان سالم را سوار شوید و آنها را سالم نگه دارید و آنها را کرسی خطاب و صحبت‌های خود در کوچه‌ها و بازارها نکنید؛ چه بسا مرکوبی که از سواره‌اش بهتر است و بیشتر از او به یاد خدای تبارک و تعالی اس.^۶

خواسته حیوانات از خداوند

۳ منتخب میزان الحکمه : ۱۷۰

۴ مطالب فوق در مورد حقوق حیوانات به نقل از رسائل فقهی؛ علامه محمد تقی جعفری، ص ۱۱۳ تا ص ۱۲۱

۵ لا تُضْرِبُوا الدَّوَابَّ عَلَى وُجُوهِهَا؛ فَإِنَّهَا تُسَبِّحُ بِحَمْدِ اللَّهِ (الكافی: ۶ / ۵۳۸ / ۴، الخصال: ۱۰ / ۶۱۸ / ۱۰ منتخب میزان الحکمه : ۱۷۰)

۶ عنه صلی الله علیه و آله و سلم: اَرْكَبُوا هَذِهِ الدَّوَابَّ سَالِمَةً وَاتَدْعُوها سَالِمَةً، وَلَا تَتَّخِذُوها كِرَاسِيًّا لِأَحَادِيثِكُمْ فِي الطَّرِيقِ وَالْأَشْوَاقِ، فَرُبَّ مَرْكُوبَةٍ خَيْرٌ مِنْ رَاكِبِهَا وَأَكْثَرُ ذِكْرًا لِلَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مِنْهُ. (كنز العمال: ۲۴۹۵۷ / منتخب میزان الحکمه : ۱۷۰)

- پیامبر اکرم (ص): هیچ حیوانی نیست مگر آنکه هر صبحگاه از خداوند می‌خواهد خدایا مالکی به من عطا کن که مرا به علف سیر کند و از آب بنوشاند و بیش از طاقتم بر من تکلیف نکند.^۷

پاداش خوش رفتاری با حیوانات

- پیامبر (ص): زنی بدکاره سگی را دید که بر سرچاهی لاله می‌زند و کم مانده است از تشنگی بمیرد. او کفش خود را در آورد و آن را به روسری خود بست و برای آن سگ از چاه آب کشید؛ پس خداوند گناهان او را به سبب این کار آمرزید.^۸

منع لعن و توهین به حیوانات

- امیرالمؤمنین فرمودند است: خدا لعنت کننده کسی است که حیوان را لعنت کند.
- همچنین، دشنام و لعنت به حیوان و زدن به صورت آن ممنوع است. «به صورت حیوانات نزدیک که همانا آنها پروردگارش را تسبیح می‌کنند»^۹.

شکایت حیوانات به خداوند

- عنہ صلی الله علیه و آله و پیامبر (ص): هر کس گنجشکی را بی سبب بکشد آن گنجشک در روز قیامت از او به درگاه خدا بنالد و بگوید: پروردگار من! فلانی مرا نه برای استفاده، که بی سبب کشت^{۱۰}.
- پیامبر (ص) ماده شتری را دید که زانویش بسته شده و جهاز همچنان بر پشت اوست، پرسید: صاحب آن کجاست؟ به او بگوید خودش را برای دادخواهی (این شتر) در قیامت آماده کند^{۱۱}.

عذاب بدر رفتاری با حیوانات

- پیامبر (ص): لعن الله من مثل بالحيوان؛ «خداوند لعنت کند کسی را که حیوان را مثله کند»

^۷ فریدونی، بی تا، ص ۱۵۰. نقل حدیث از زبان ابوذر

^۸ عُفْرٍ لَامْرَأَةٍ مُّوسِمَةٍ مَرَّتْ بِكَلْبٍ عَلَى رَأْسِ رَكِيٍّ يَلْهَثُ كَادَ يَقْتُلُهُ الْعَطَشُ، فَزَرَعَتْ حُفَّهَا فَأَوْثَقَتْهُ بِخِمَارِهَا فَزَرَعَتْ لَهُ مِنَ الْمَاءِ، فَعَفَّرَ لَهَا بِذَلِكَ. (کنز العمال: ۴۳۱۱۶ منتخب میزان الحکمه: ۱۷۰)

^۹ لاتضر بوا الدواب علی وجوهها فانها تسبح بحمدالله؛ (جعفری، ۱۳۷۷، ج ۱، ص ۱۱۸)

^{۱۰} سَلِمَ: مَنْ قَتَلَ عُصْفُورًا عَبَثًا عَجَّ إِلَى اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْهُ، يَقُولُ: يَا رَبِّ، إِنَّ فَلَانًا قَتَلَنِي عَبَثًا وَلَمْ يَقْتُلْنِي لِمَنْفَعَةٍ. (کنز العمال: ۳۹۹۷۱ منتخب میزان الحکمه: ۱۷۰)

^{۱۱} لَمَّا أَبْصَرَ نَافَةَ مَقْقُولَةً وَعَلَيْهَا جِهَارٌهَا: أَيْنَ صَاحِبِهَا؟ مُرُوهُ فَلْيَسْتَعِدَّ عَدَا لِلْخُصُومَةِ. (بحار الأنوار: ۷ / ۲۷۶ / ۵۰ منتخب میزان الحکمه: ۱۷۰)

■ از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) نقل شده که فرمودند «در شبی که به معراج رفته بودم بر آتش جهنم گذری داشتم. زنی را در حال عذاب دیدم. از علت عذاب پرسیدم. گفته شد گربه‌ای را بسته بود و آب و غذایش نمی‌داد و اجازه استفاده از خس خاشاک زمین را هم به او نمی‌داد تا گربه به هلاکت رسید. پس خدا به واسطه آن عمل ناشایست عذابش می‌کند».^{۱۲}

فایده شپش

امام صادق (ع): خداوند عزّ و جل با نعمت دانه، (گندم و...) بر بندگانش منت نهاد و شپش را آفت آن قرار داد. و اگر نه چنین بود، زمامداران، آن را نیز همچون زر و سیم می‌اندوختند.^{۱۳}

---

^{۱۲} مکارم الأخلاق: ۱ / ۲۸۰ / ۸۶۴ منتخب میزان الحکمة: ۱۷۰

^{۱۳} الإمام الصادق عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ تَطَوَّلَ عَلَى عِبَادِهِ بِالْحَبِّ فَسَلَطَ عَلَيْهَا الْقُمَّلَةَ ، وَلَوْلَا ذَلِكَ لَخَزَنَتَهَا الْمُلُوكُ كَمَا يَخْزِنُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ.